

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Felicia Holme

Billighetshänsyn – en studie av de svenska och danska regleringarna

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: VT16

Innehåll

SAMMANFATTNING	2
SAMMENFATNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Allmänt	6
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Material	8
1.7 Uppsatsens disposition	9
2 BILLIGHETHÄNSYN	10
2.1 Historia	10
2.2 Definitioner	10
2.3 Teoretiska utgångspunkter och principer	11
2.3.1 Proportionalitet och humanitet	11
2.3.2 Rättssäkerhet, legalitet och likabehandling	13
3 BILLIGHET I SVERIGE	14
3.1 Straffmätning	14
3.1.1 Konstruktion	14
3.1.2 Billighetsskälen i BrB	15
3.1.3 Praxis och utbredning	17
3.2 Åtalsunderlåtelse	19
3.2.1 Extraordinära fall	19
3.2.2 Praxis och användning	20
3.3 Billighetshänsyn i övrigt: Strafföreläggande	21
4 BILLIGHET I DANMARK	23

4.1	Strafmåling (straffmätning)	23
4.1.1	Konstruktion	23
4.1.2	Billighetsskälen i straffeloven	24
4.1.3	Exempel ur praxis och användning	25
4.2	Tiltalefrafald (åtalsunderlåtelse)	25
4.2.1	Struktur	25
4.2.2	Billighetsskäl, praxis och användning	27
5	ANALYS OCH DISKUSSION	28
5.1	Likheter och skillnader mellan länderna	28
5.1.1	Straffmätning, åtalsunderlåtelse och strafföreläggande	28
5.1.2	Billighetsskälen	29
5.1.3	Billighet i allmänhet	30
5.2	Avslutande reflektioner	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33

Sammanfattning

I både den svenska och den danska rättsordningen finns utrymme för att inkludera billighetshänsyn i de straffprocessuella bedömningarna. I billighetshänsynen tas hänsyn i förmildrande riktning till omständigheter som till exempel har med gärningspersonen att göra, så kallade billighetsskäl. Det görs för att resultatet av processen ska bli mer skälig och rättvis.

Gemensamt för Sverige och Danmark är att billighetshänsynen förekommer vid åtalsunderlåtelsen och vid straffmätningen. Att det föreligger omständigheter som kan betraktas som billighetsskäl kan således leda till att åtal underlåts eller att straffet sätts ned. Flera av billighetsskälen som används är likadana och deras existens motiveras på ungefär samma sätt.

Billighetsskäl har att göra med hur straffvärd gärningspersonen är. Det kan till exempel handla om att gärningspersonen blivit allvarligt skadad genom att företa den brottsliga handlingen, eller att handlingen orsakat en anhörigs död. En åtalsunderlåtelse eller ett kortare straff motiveras då med att gärningspersonen redan fått utstå fysiskt eller psykiskt lidande och att det därför inte är skäligt med alltför hårda rättsliga sanktioner.

Det finns flera skillnader mellan länderna, och de danska reglerna ger konsekvent lite mer utrymme åt billighetshänsyn än de svenska.

Sammenfatning

I både den svenske og den danske retsorden findes der mulighed for at inkludere billighedshensyn i de strafferetsplejelige bedømmelser. I billighedshensyn tages hensyn i formildende art til omstændigheder, som for eksempel vedrører gerningsmanden, så kaldte billighedsgrunde. Dette gøres for at resultatet af processen skal blive mere rimelig og retfærdig.

Fælles for Sverige og Danmark er, at billighedshensyn forekommer ved tiltalefrafaldet og ved strafudmålingen. At der forekommer omstændigheder, som kan betragtes som billighedsgrunde, kan således føre til, at tiltalen frafalder eller at straffen nedsættes. Flere af de billighedsgrunde, som bruges, er ens, og deres eksistens motiveres på nogenlunde samme måde.

Billighedsgrundene henfører til, hvor straffeværdig en gerningsmand skønnes at være. Det kan for eksempel dreje sig om, at gerningsmanden er blevet alvorlig skadet ved at foretage den kriminelle handling, eller at handlingen har forårsaget en pårørendes død. Tiltalefrafald eller strafnedsættelse begrundes da med, at gerningsmanden allerede har måttet udstå fysisk eller psykisk lidelse, og at det derfor ikke er rimeligt med alt for strenge retslige sanktioner.

Der er flere forskelle mellem landene, og de danske regler giver konsekvent lidt større mulighed for billighedshensyn end de svenske.

Förord

Jag vill tacka min handledare Sverker Jönsson för bra tips och givande diskussioner.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (SFS 1962:700)
RB	Rättegångsbalk (SFS 1942:740)
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SOU	Statens offentliga utredningar
Bet.	Betänkning
SFS	Svensk författningssamling
Prop.	Proposition

1 Inledning

1.1 Allmänt

En av de grundläggande principerna i de flesta rättssystemen är den om likabehandling. Alla ska stå lika inför lagen. Det bidrar till rättssäkerheten samtidigt som det skapar effektivitet, och alla parter i den rättsliga processen kan vara bättre förberedda och mer rutinerade.

Samtidigt finns, trots vikten av likabehandling, också behovet av att kunna bedöma varje fall utifrån dess specifika förutsättningar. Möjligheten att ta hänsyn till bland annat gärningspersonens livssituation och egenskaper är något som återkommer i flera olika moment i straffprocessen.

En sådan flexibilitet är ibland nödvändig för att resultatet av processen ska bli vad vi kan kalla för rättvis eller skälig. Kan en rattfyllerist som i en trafikolycka slagit sig själv sönder och samman tänkas redan ha fått det straff denne förtjänar, i och med de fysiska skadorna? Krävs verkligen ett fängelsestraff utöver det? Kan det vara så att en person som vållat en närståendes död inte behöver mer repressalie än det psykiska lidandet händelsen medfört?

1.2 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med arbetet är att undersöka och jämföra hur och i vilka delar av straffprocessen billighetshänsyn förekommer i den svenska och den danska straffprocessen. Utöver det är syftet att föra en teoretisk diskussion kring billighetstanken utifrån regleringarna i länderna.

Uppsatsens frågeställningar är:

- Vilka möjligheter finns till billighetshänsyn i den danska respektive svenska straffprocessen?

- Vilka är de signifikanta skillnaderna mellan Sverige och Danmarks användning av billighetshänsyn?

1.3 Avgränsningar

Flera avgränsningar har gjorts för att kunna genomföra arbetet.

För det första behandlar arbetet enbart billighetshänsyn i den offentliga rätten, mer specifikt inom straffrätten. Billighetsidén förekommer också i flera delar i civilrätten, bland annat inom avtalsrätten, men det berörs inte här. För det andra har arbetet avgränsats mot de specifika reglerna om unga lagöverträdare. Ung ålder skulle kanske, precis som hög ålder, kunna ses som ett billighetsskäl, men på grund av särregleringarnas omfattande karaktär har det utelämnats.

För att få en tydlig bild av konsekvenserna av billighetshänsynens förekomst, och för att genom det kunna föra en mer djupgående diskussion, krävs omfattande studier av hur bestämmelserna används i praktiken. På grund av brist på utrymme och till viss del brist på tid behandlas den praktiska användningen av billighet mycket sparsamt i det här arbetet, och då i syfte att öka förståelsen för regleringarna snarare än att förmedla en korrekt bild av dess verkningar.

1.4 Metod

För att besvara frågeställningarna har olika metoder använts. Den inledande delen av arbetet har huvudsakligen genomförts med en traditionell juridisk metod, genom tolkning av de svenska och danska rättskällorna. Det finns inga betydande skillnader mellan ländernas rangordning av rättskällorna, varför metoden är lämplig för den här typen av studier.

Den analyserande delen av arbetet har genomförts genom komparativ metod. Mer specifikt kan sägas att studien utgår från en funktionalistisk komparativ metod. Det innebär att det är regleringar med samma funktion i den svenska och danska rätten, nämligen billighetshänsynen, som jämförts. Enligt funktionalismen ska det i

jämförelsen finnas en stabil punkt, relativt oberoende av de olika jämförelseobjektens rättstraditioner.¹ I det här fallet utgörs den punkten av billighetsidén.

1.5 Forskningsläge

Tillgången på juridisk litteratur som berör billighetshänsyn, både i Danmark och Sverige, är god. Grundläggande genomgångar av billighetshänsyn/billighetsskäl förekommer i en stor del av litteraturen på straffprocessens område. Få av dem behandlar dock ämnet på ett djupare plan. Ett centralt arbete som gjorts på området i Sverige är Jack Ågrens avhandling *Billighetsskäl i BrB 29:5 – Berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*, som publicerades 2013, vilken innefattar en mer omfattande diskussion kring billighetshänsynens utformning i förhållande till bland annat straffideologiska teorier.

I en del av den juridiska doktrinen återfinns jämförelser mellan Sverige och Danmark ur processhänseende, och ofta med fokus på de skillnader som finns i möjligheter till åtalsunderlåtelse. Något mer omfattande komparativt arbete rörande just billighetsregleringarna har dock inte gjorts.

1.6 Material

Till grund för beskrivningarna av gällande svensk rätt har flertalet förarbeten använts, framförallt prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken. Flera resonemang och diskussioner, till exempel kring hur 29 kap. 5§ BrB ska tillämpas, som återfinns i senare producerade förarbete eller doktrin, hänvisar till den propositionen.

Framställningen av de danska regleringarna grundar sig på i huvudsak förarbeten och lagtext, men i relativt stor omfattning också på juridisk litteratur. Det skulle vara önskvärt att framställningen i sin helhet

---

¹ Valguarnera, Filippo. Den komparativa metoden, i Korling, Fredric & Mauro Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013. s.152-153.

istället utgick från enbart lagtext och förarbeten, för att sedan kompletteras med resonemang ur litteratur. Fullständiga förarbeten har dock under arbetets gång inte kunnat identifieras.

En potentiell svaghet med materialet i studien är att den till viss del är ensidig. Avsnitten som beskriver de svenska regleringarna och delar av de teoretiska utgångspunkterna grundar sig på framförallt Jareborgs och Zilas *Straffrättens påföljdslära*, samt andra verk av Jareborg. En stor del av den övriga straffprocessuella litteraturen som genomgåts, bland annat i Jack Ågrens avhandling, hänvisar till dem. Att hänvisningarna är så frekventa är i sig inte konstigt, eftersom verken är centrala för den allmänna straffrätten, men en större bredd bland upphovspersonerna skulle antagligen bidra med både nya infallsvinklar och ett mer inspirerande litteratururval.

1.7 Uppsatsens disposition

Arbetet börjar i kapitel ett med att presentera uppsatsens syfte och frågeställningar samt relevanta avgränsningar. Där presenteras också de metoder som använts och hur forskningsläget ser ut rörande billighet. Till sist i kapitlet görs en källkritisk genomgång av det material som uppsatsen grundas på.

Arbetet fortsätter i kapitel två med en redogörelse för var billighetsidéen kommer ifrån och hur den definieras idag. I samma del görs också en summering av de teoretiska konflikter och motstående principer som kan komma att bli aktuella i den avslutande analysen.

I kapitel tre presenteras de svenska regleringarna av billighetshänsyn, vilket illustreras med relevant praxis, och i det efterföljande kapitel fyra görs samma sak med de danska regleringarna.

I kapitel fem jämförs Sveriges och Danmarks användning av billighetshänsyn närmare, och det återkopplas till de inledande teoretiska redogörelserna. Kapitlet avslutas med en diskussion.

2 Billighethänsyn

2.1 Historia

Billighetsidén är gammal och kan spåras ända till Aristoteles. Tanken var att avgöranden i enskilda fall, där de generella lagarna skapade orättvisa, skulle korrigeras genom hänsyn till sakens specifika omständigheter.² Idén utvecklades i senklassiska Rom av retoriker. Ledande i att etablera billighet för tolkning av lag, avtal och testamenten var den stoiska juristen Cicero, som var verksam på 100-talet före Kristus. Till en början handlade billighet om de romerska ämbetsmännens möjlighet att frigöra enskilda från löften och avtal på grund av att deras motpart agerat illvilligt – något som annars inte var möjligt. Det utvecklades senare till att innebära domarens möjligheter till billighetshänsyn i en rättegång. Ciceros tankar övertogs under 1600-talet av naturrechtsfilosofen och juristen Hugo Grotius. De spreds sedan med naturrett i resten av Europa.³

2.2 Definitioner

Billighet innebär att en situations specifika omständigheter och värde framhävs, på bekostnad av mer generella rättsliga normer.⁴ Det beskrivs i Nationalencyklopedin som ”... närmast detsamma som *skälighet*”.⁵ I praktiken kan billighet beskrivas som en typ av extra möjlighet för att säkerställa att ett fall behandlas skäligt eller rättvist.

Ågren skriver i sin avhandling om att termen billighetsskäl kan användas på olika sätt. Antingen kan själva omständigheten, till exempel

---

² Ågren, Jack. Billighet, återhållsamhet och tolerans – Ett humanitetsperspektiv på billighetshänsynen i BrB 29 kap. 5 §, *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2007, s.9.

³ Jørgensen, Stig. Træk af de retlige idéers historie i komparativ belysning, *Ugeskrift for Retsvæsen* bind 153, 1967, s.4.

⁴ Jørgensen, Stig. 1967, s.3.

⁵ Nationalencyklopedin, ”billighet”, tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/billighet>, (hämtad 2016-05-20)

hög ålder, ses som ett billighetsskäl, eller så kan användandet av hög ålder som grund för strafflindring ske av billighetsskäl.⁶ I det här arbetet kommer termen billighetsskäl användas för att benämna omständigheten själv, till exempel hög ålder. Billighetsskälen blir då de omständigheter som kan tas hänsyn till vid billighetshänsynen.

De omständigheter som utgör billighetsskäl är sådana som inte är direkt kopplade till brottet. Det kan till exempel handla om förhållanden som har med gärningspersonen att göra, som allvarlig skada eller hög ålder, eller saker som inträffat efter att brottet begåtts.⁷ De skiljer sig alltså från de förmildrande omständigheterna som räknas upp i 29 kap. 3§ BrB. En förmildrande omständighet kan bland annat vara om någon genom kränkande beteende provocerats till brottslig handling, och omständigheten är därför kopplad direkt till brottet.

Sammanfattningsvis kan sägas att billighet handlar om hur straffvärd gärningspersonen är, och inte hur straffvärt själva brottet är.⁸

2.3 Teoretiska utgångspunkter och principer

2.3.1 Proportionalitet och humanitet

I hela västvärlden har påföljdssystemen sedan andra hälften av 1900-talet präglats starkt av tanken på proportionalitet, istället för det behandlingsperspektiv som rådde innan dess. Ett straff ska vara proportionerligt till brottets värde, till hur förkastligt det är. Det gäller både när en handling kriminaliseras och när ett brott ska avgöras i straffprocessen. I praktiken rör det sig till största del om relativ proportionalitet, vilket innebär att lika svåra brott ska bestraffas lika hårt. Det sker en rangordning där ett brotts svårhet i stor utsträckning bestäms i

---

⁶ Ågren, Jack. *Billighetsskälen i BrB 29:5 – Berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*, Jure Förlag AB, Stockholm, 2013, s.17.

⁷ Ågren, Jack. 2013, s.343.

⁸ Jareborg, Nils och Josef Zila. *Straffrättens påföljdslära*, 3:e uppl., Norstedts Juridik: Stockholm, 2010, s.129.

förhållande till andra brotts svårhet. Den absoluta proportionaliteten blir istället relevant vid till exempel bestämmande av straffskalornas maximum och minimum.⁹

Humanitet definieras i Nationalencyklopedin som "...sinne för medmänniskornas värdighet och grundläggande rättigheter som yttrar sig i medkänsla, medmänskligt uppträdande o.d."¹⁰ Jareborg argumenterar för att det, oberoende av vilken straffideologisk grund straffprocessen lutar sig mot, krävs humanitet för att skapa ett moraliskt system. Samhället ser ofta ner på brottslingar och tenderar att rubricera dem som onda. Jareborg menar att det är viktigt att vi behandlar alla som medmänniskor, med respekt, medkänsla och tolerans.¹¹

Respekt för människovärdet innebär att gärningspersonen straffas på grund av att gärningen den utfört är klandervärd, det vill säga i enlighet med skuldprincipen. Straff ska inte utdelas bara för att skapa lidande hos gärningspersonen. Omänsklig eller förnedrande bestraffning får inte förekomma, och förbuden mot bland annat dödsstraff och tortyr i regeringsformen (RF) är exempel på detta.¹²

Att visa medkänsla är en central del av humaniteten, vilket i stor utsträckning handlar om att hitta alternativ till fängelse. Det inhumana med framförallt långa fängelsestraff ligger i de omfattande verkningar det får utöver själva frihetsberövandet. Den dömda riskerar stigmatisering och utanförskap och dennes anhöriga kan påverkas i stor omfattning.¹³

Ytterligare en del av humaniteten är tolerans. Det handlar då om den etiska tanken att brottslingar är värda en chans till. Av det följer bland annat att förstagångsförbrytare inte bör straffas lika hårt. De ska få en chans att förstå det moraliskt förkastliga i sin handling och bättra sig.¹⁴

---

⁹ Jareborg, Nils och Josef Zila. 2010, s.99-100, 67-69,.

¹⁰ Nationalencyklopedin, "humanitet", tillgänglig:

<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/humanitet>, (hämtad 2016-05-16)

¹¹ Jareborg, Nils. *Inkast i straffområdet*. Iustus förlag AB, Uppsala, 2006, s.48-50.

¹² Jareborg, Nils och Josef Zila. 2010. S.93-94.

¹³ Jareborg, Nils och Josef Zila. 2010. S.95.

¹⁴ Jareborg, Nils och Josef Zila. 2010. s.96.

2.3.2 Rättssäkerhet, legalitet och likabehandling

En aspekt som alltid är aktuell i förhållande till de områden i rätten som ger utrymme för skönsmässiga bedömningar är rättssäkerheten. Rättssäkerheten är i sin tur uppbyggd och tryggas med hjälp av olika principer. Två av dem är legalitet och likabehandling.

Legalitetsprincipen är en av de mest grundläggande principerna i en rättsstat. Inget straff får utdömas utan att det är lagstadgat. Medborgarna måste kunna förutse vad deras agerande kommer leda till för rättsliga följder.¹⁵ Inom straffrätten i Sverige kommer den till uttryck i 2 kap. 10§ RF och 1 kap. 1§ BrB. I Danmark regleras den i 1§ straffeloven. Principen ställer krav på att lagtexten ska vara klar och tydlig, annars kan det inte utdömas påföljd, och legaliteten blir därför främst aktuell när lagar skapas. Med klar och tydlig menas lagtextens ordalydelse. Idealiskt är om medborgarna kan förstå innebörden av en bestämmelse bara genom att läsa den. Vidare innefattas i principen också förutsebarhet, vilken hänför sig till tillämpningen av gällande rätt.¹⁶

Billighet kan ses till sin natur, till viss del, som i konflikt med tanken om likabehandling.¹⁷ Likabehandling innebär att lika fall ska behandlas lika. Avgörande för bedömningen om huruvida likabehandlingsprincipen är uppfylld är att klargöra vilka fall som är lika, vilket kan vara komplicerat. På grund av den mänskliga faktorn kan vi aldrig uppnå total enlighet i rättstillämpningen, men det går att uppfylla principen mer eller mindre. Hur det görs bäst finns delade meningar om. Ett sätt skulle kunna vara att minimera utrymmet för skönsmässiga bedömningar, och sätta tydliga kriterier för hur rättstillämpningen ska gå till.¹⁸

---

¹⁵ Nationalencyklopedin, "legalitetsprincipen", tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/legalitetsprincipen>, (hämtad 2016-05-20)

¹⁶ Baumbach, Trine. *Det strafferetlige legalitetsprincip – hjemmel og fortolkning*. Jurist- og økonomiforbundets forlag, København, 2008, s.157, 159.

¹⁷ Jørgensen, Stig. 1967, s.3.

¹⁸ Ågren, Jack. 2013, s.92-91.

3 Billighet i Sverige

I det svenska rättssystemet förkommer billighetshänsyn främst vid straffmätningen och vid påföljdsvalet, vilka regleras i 29 kap. respektive 30 kap. BrB. Det går dock också att finna utrymme för billighetshänsyn vid åtalsunderlåtelse. Detta regleras i 20 kap. 7§ RB. Vidare finns också en liten möjlighet till billighetshänsyn vid utfärdande av strafföreläggande.

3.1 Straffmätning

Utgångspunkten i den svenska straffprocessen är att det så kallade straffvärdet ska ligga till grund för påföljdsbestämningen.¹⁹ Det stadgas i 29 kap. 1§ första stycket BrB. I andra stycket stadgas vad som ska beaktas när straffvärdet bestäms. Straffvärdet kan ändras i och med samhällsutvecklingar, eftersom samhällets syn på vad som är ett svårt och förkastligt brott ändras över tid.²⁰ När straffvärdet bestäms görs det utifrån bland annat den skada som brottet orsakat, det vill säga saker som har med brottets svårhet att göra. Vidare kan straffvärdet troligtvis också påverkas av idéer om allmänprevention.²¹

3.1.1 Konstruktion

När det i Sverige talas om billighet menas ofta den billighetshänsyn som förekommer vid straffmätningen. Den regleras i 29 kap. 5§ BrB, där billighetsskäl räknas upp. I 29 kap. 5§ andra stycket BrB stadgas att rätten får döma till lindrigare påföljd än vad som är föreskrivet för det aktuella brottet, om det görs på grund av att något av billighetsskälen i första stycket föreligger och förutsatt att det är påkallat av särskilda skäl.

Billighetshänsynen görs efter att brottets straffvärde bestämts, och billighetsskäl påverkar inte straffvärdet. Det är handlar om, som

---

¹⁹ SOU 2012:34 s.195.

²⁰ Asp, Petter och Andrew von Hirsch. Straffvärde, *Svensk juristtidning*, 1999, s.151-152.

²¹ Jareborg, Nils och Josef Zila. 2010, s.103-106.

nämnts ovan, att bedöma gärningspersonens straffvärde istället för brottets. Det kan leda till att straffet sätts ned under föreskrivet minimum, eller till och med till att påföljden efterges enligt 29 kap. 6§ BrB. Användningen av billighetsskäl ska dock ske restriktivt.²²

Införandet av billighetshänsynen i BrB motiverades till största del med att fall kan få en orättvis utgång om vissa omständigheter inte tas med i påföljdsbedömningen. Det är ofta inte rimligt att döma ut straff enbart efter straffvärdet.²³ Kortfattat kan alltså sägas att billighetshänsynen infördes av rättviseskäl.

Billighetsskäl 29 kap. 5§ BrB har alltså betydelse för straffmätning men kan också ha betydelse för påföljdsvalet, vilket stadgas i 30 kap. 4§ BrB. Huruvida ett skäl ska vägas in vid straffmätningen eller påföljdsvalet beror på omständigheterna i det enskilda fallet.²⁴

3.1.2 Billighetsskäl i BrB

Det första billighetsskålet som räknas upp i 29 kap. 5§ BrB handlar om en situation där den tilltalade i samband med att brottet begicks orsakat sig själv kroppsskada. Kroppsskadan måste vara allvarlig och permanent. I förarbetena ges som exempel fall där en person i samband med att denne kört rattfull blivit förklarad. Det fysiska lidandet anses ersätta hela eller viss del av straffet.²⁵ Vad allvarlig skada innebär är inte helt fastställt, men det hänger enligt praxis delvis samman med hur grovt brott som begåtts. Vid ett bötesbrott behöver skadan inte vara lika allvarlig som vid grövre brott för att det ska kunna användas som billighetsskäl.²⁶ I till exempel RH 2003:51 hade en rattfyllerist fått bestående skador men de ansågs inte nog allvarliga i förhållande till brottets art.²⁷

Hänsyn till om den tilltalade har hög ålder eller om det förflutit lång tid sedan brottet begåtts utgör det andra och tredje skålet i bestämmelsen. Vid vilken ålder hänsyn ska tas regleras inte, men det

---

²² Jareborg, Nils och Josef Zila. 2010, s.129, 132-133.

²³ Prop. 1987/88:120 s.47-48.

²⁴ SOU 2012:34 s.198.

²⁵ Prop. 1987/88:120 s.91.

²⁶ Ågren, Jack, 2013, s.100-102.

²⁷ RH 2003:51.

framgår av förarbetena att rätten kan överväga att ta det i beaktande om den tilltalade är över 65 år. Det riktar sig huvudsakligen till situationer där långa fängelsestraff är aktuella, eftersom det anses drabba äldre hårdare än yngre. Gällande bedömningen om lång tid förflutit sedan brottet begåtts så görs den i förhållande till brottets art. I förarbetena nämns till exempel att om ett par år förflutit i ett mål om stöld kan det påverka påföljden medan det i ett mål om skattebrott troligtvis inte kan det, eftersom den rättsliga processen i skattemål som regel sträcker sig över flera år.²⁸ Bestämmelsen har också kopplingar till art. 6(1) EKMR om rätten till rättvis rättegång, som enligt praxis inte är uppfylld om saken inte avgörs inom en rimlig tid.²⁹

Det fjärde billighetsskälet handlar om när gärningspersonen själv försökt avhjälpa eller begränsa den skada som denne genom brott orsakat. Bestämmelsen kan jämföras med den om frivilligt tillbakaträdande i 23 kap. 3§ BrB, men rör istället fall då brottet fullbordats. Gärningspersonen ska som huvudregel inte ha blivit upptäckt och ska ha vidtagit åtgärderna på eget initiativ. Ett exempel kan vara då en gärningsperson hjälper ett offer att få vård efter att ha genomfört en misshandel.³⁰

Det femte billighetsskälet är angivelse, det vill säga situationer där den tilltalade angivit sig själv eller gett andra uppgifter för att medverka till utredningen av egen brottslighet. Viktigt att poängtera är att medverkan ska röra egen brottslighet och gärningspersonens egen medverkan i den. Kravet är att de uppgifter som lämnas av den misstänkte är av väsentlig betydelse för utredningen. Bestämmelsen motiveras med att en misstänkts angivelse eller medverkan till utredning är ett sätt att visa ånger och ta ansvar för sina handlingar, och att den typen av agerande ska kunna leda till strafflindring.³¹

Sjätte och sjunde skälet handlar om straffets efterverkningar, så kallad sanktionskumulation. Det sjätte reglerar då den tilltalade kan lida skada av att denne utvisas ur riket. Det sjunde handlar om ifall gärningspersonen kan antas bli avskedad eller uppsagd från sin anställning.

---

²⁸ Prop. 1987/88:120 s.95.

²⁹ Vestergaard, Jørn. 2012, s.188.

³⁰ Prop. 1987/88:120 s.91.

³¹ Prop. 2014/15:37 s.20-22.

De ger möjlighet att mildra ett straff om det tillsammans med dess konsekvenser annars blir allt för allvarligt, till exempel om en tilltalad utöver straffet också drabbas av arbetslöshet.³²

Det åttonde billighetsskälet i 29 kap. 5§ handlar om de fall där rättsverkningarna enligt straffvärdet för brottet skulle bli oproportionerligt strängt. Också det åttonde skälet handlar alltså om sanktionskumulation, och det infördes för att förtydliga lagstiftningen. Det ska vara handla om en rättslig sanktion, och i förarbeten ges som exempel en situation där en myndighet dragit in ett tillstånd.³³

Det nionde och sista skälet reglerar så kallad annan omständighet. Det rör sig om omständigheter av samma vikt och karaktär som de tidigare uppräknade punkterna, men som är så ovanliga att de inte särskilt preciseras. I förarbetena ges flera olika exempel, och tillämpningsområdet är brett. Där inkluderas bland annat så kallad tredjemanshänsyn, det vill säga då straffet skulle drabba någon annan än gärningspersonen oproportionerligt hårt. Häktningstider, där gärningspersonen varit frihetsberövad länge, kan också inkluderas i begreppet annan omständighet.³⁴

3.1.3 Praxis och utbredning

Att utröna i vilken utsträckning billighetsskälerna används i de svenska domstolarna skulle vara ett omfattande arbete. Åklagarmyndigheten kom 2007 med en rapport om domstolarnas påföljdspraxis, vilken delvis behandlar ämnet. I rapporten valde Åklagarmyndigheten ut några våldsbrott, och för dem skapades undersökningsgrupper av ett antal slumpmässigt utvalda domar eller i vissa fall av alla domar det året för det aktuella brottet. Genom rapporten går det att få en viss uppfattning om i vilken utsträckning billighetsskälerna används, eller åtminstone i vilken utsträckning de hänvisas till i domarna. Domarna är från 2000 och 2005.³⁵

---

³² Prop. 1987/88:120 s.92-93.

³³ Prop. 2014/15:37 s.27-28.

³⁴ SOU 2012:34 s.208.

³⁵ RåR 2008:2, s.110.

Exempel på två brott som behandlas i rapporten är misshandel och grov misshandel. Vid misshandel av normalgraden fanns hänvisning till billighetsskäl i två domar av de dryga 200 som genomgicks. Vid grov misshandel fanns 57 hänvisningar till billighetsskäl i de 1051 domar som genomgicks. Majoriteten av dem rörde sig om att den tilltalade riskerade men till följd av utvisning (nuvarande punkt 6 i 29 kap. 6§ BrB) eller att det gått lång tid sedan brottet begicks (nuvarande punkt 3).³⁶

Göta Hovrätts mål B 344-11 rörde den åttonde punkten i första stycket och det sista stycket i 29 kap. 5§ BrB, det vill säga en situation där rättsverkningarna skulle blivit oproportionerligt stränga och så kallad annan omständighet. I fallet hade en gärningsperson mördat en kvinna han hade en relation med, och därefter gömt kroppen i gödselstacken. Han blev dömd till mord i två instanser, men i hovrätten sänktes påföljden till sju års fängelse istället för tio. Anledningen var att polisen delvis löst brottet med hjälp av en infiltrator, och delar av deras metoder bedömdes av domstolen som otillåten provokation. Gärningspersonens rätt till rättvis rättegång hade därmed blivit kränkt, och rätten ansåg att det ledde till att tio års fängelse skulle bli alltför strängt.³⁷

Ett annat exempel på ett fall som illustrerar vilken stor effekt billighetshänsynen i 29 kap BrB kan ha är Svea hovrätts dom med målnummer B 6698-06. I det fallet rörde det sig om så kallat utökat självmord. Gärningspersonen hällde bensin över sig själv, sin fru och sitt barn, och tände därefter på. Alla tre överlevde, men en granne som försökt fly undan rökutvecklingen föll från sin balkong på sjunde våningen och omkom. Gärningspersonen dömdes för försök till mord, vållande till annans död och grov mordbrand, och hovrätten bedömde att straffvärdet var så högt att livstidsstraff var aktuellt. På grund av de synnerligen allvarliga brännskador som gärningspersonen fått sattes dock straffet ned enligt 29 kap. 5§ första punkten BrB till endast tolv års fängelse.³⁸

---

³⁶ RÅR 2008:2, s.136, 140, 163.

³⁷ Göta HovR B 344-11.

³⁸ Svea HovR B 6698-06.

3.2 Åtalsunderlåtelse

Åtalsunderlåtelse regleras i 20 kap. 7§ RB, och det är sista stycket i paragrafen som innehåller vissa möjligheter till billighetshänsyn. Förutsättningarna är först och främst att det är uppenbart, av särskilda skäl, att påföljd inte behövs för att gärningspersonen ska undgå fortsatt brottslighet. Det ska heller inte finnas andra omständigheter som kräver att åtal ska väckas.

Åtalsunderlåtelse i Sverige kräver att skulden är klarlagd, vilket i regel betyder att gärningspersonen har erkänt brottet. Erkännande är dock inget krav, men åklagaren måste ha klart för sig vem som är skyldig. Ett beslut om åtalsunderlåtelse förs in i belastningsregistret, där det kan kvarstå i upp till 20 år.³⁹

Klagorätt på ett beslut om åtalsunderlåtelse har någon som har berättigat intresse av att få saken prövad. Det innebär att målsägande och den misstänkte har klagorätt. När målsägande eller misstänkt begär prövning bör normalt saken prövas igen.⁴⁰

3.2.1 Extraordinära fall

20 kap. 7§ sista stycket RB kallades tidigare för RÅ-fall, men benämns idag som extraordinära fall. Bestämmelsen ska ses tillsammans med den om påföljdseftergift i 29 kap. 6§ BrB. De omständigheter som kan ligga till grund för påföljdseftergift kan också enligt förarbetena, till viss del, ge utrymme för åtalsunderlåtelse. Påföljdseftergift kan, som behandlats ovan, bli aktuellt när något av billighetsskälerna i 29 kap. 5§ BrB föreligger.⁴¹

Bestämmelsen om åtalsunderlåtelse vid extraordinära fall ska användas synnerligen restriktivt. Huvudtanken är att det ska vara domstolarnas uppgift att avgöra påföljdsfrågor men att det kan finnas situationer där en domstolsprövning bör undvikas, till exempel om en

---

³⁹ RÅR 2008:2, s.37, 41.

⁴⁰ RÅR 2013:1 s.15.

⁴¹ SOU 1976:47, s.221-222.

offentlig rättegång skulle kunna orsaka gärningspersonen svår skada.⁴² Det är bara allmänna åklagare som får fatta beslut om åtalsunderlåtelse vid extraordinära fall, och möjligheterna är betydligt snävare än vid beslut om påföljdseftergift.⁴³

Eftersom de extraordinära fallen av åtalsunderlåtelse hör samman med påföljdseftergiften, som i sin tur hänvisar till de uppräknade billighetsskälerna i 29 kap. 5§ BrB, skulle det kunna tänkas att vilket som helst av de alla uppräknade skälerna kan grunda åtalsunderlåtelse.

Det vanligaste typfallet är situationen där gärningspersonen genom sitt brott har orsakat anhörigs död. Vanligen har det skett genom vållande till annans död i en trafikolycka, och i flera fall har gärningspersonen själv också blivit skadad. Återkommande i alla sådana fall är att gärningspersonen genom att ha orsakat anhörigs död drabbats av stort psykiskt lidande.⁴⁴

Fler situationer som kan identifieras i praxis är då gärningspersonen skadats allvarlig när brottet begicks, vanligen i samband med trafikonykterhet. I andra fall har gärningspersonens höga ålder spelat roll för beslutande om åtalsunderlåtelse, dock inte som ensamt skäl till det.⁴⁵

3.2.2 Praxis och användning

Det är svårt att utröna hur utbredd användningen av åtalsunderlåtelse vid extraordinära fall är. Statistik från Åklagarmyndigheten visar ofta fall av åtalsunderlåtelse i sin helhet, och gör sällan åtskillnad mellan de olika typerna. Att bestämmelsen dessutom används så restriktivt gör det än svårare.

I Löfmarcks m.fl. bok om åtalsunderlåtelse beskrivs tillämpningen under åren 1980-1984. De åren ledde totalt 58 fall till beslut om åtalsunderlåtelse vid extraordinära fall. 20 av dess fall har rört situationen där gärningspersonen vållat en anhörigs död. Alla handlade om

---

⁴² Löfmarck, Madeleine m.fl.. *Åtalsunderlåtelse – processekonomi och absolut åtalsplikt*, Stiftelsen juristförlaget vid Stockholms universitet, Stockholm. s. 154-157.

⁴³ RÅR 2008:2, s.45.

⁴⁴ Löfmarck, Madeleine m.fl., s.160.

⁴⁵ Löfmarck, Madeleine m.fl., s.159-160.

trafikolyckor utom ett där gärningspersonen hade installerat en gaskamin fel och genom det vållat flera familjemedlemmars död. Vidare hade 10 fall lett till åtalsunderlåtelse på grund av att gärningspersonen blivit skadad.

Vanligast var att det rörde sig om en trafikolycka, men i ett fall underläts åtal på grund av att gärningspersonen, som gjort sig skyldig till hot mot tjänsteman, fått amputera benet till följd av att denne blivit skjuten.⁴⁶

Löfmarcks m.fl. genomgång av användandet av åtalsunderlåtelse är visserligen några år gammal, men kan ändå bidra med förståelse för hur bestämmelsen extraordinära fall används.

3.3 Billighetshänsyn i övrigt: Strafföreläggande

Strafföreläggande regleras i 48 kap. 4§ RB, och utgångspunkten är att det kan bli aktuellt när böter ingår i straffskalan för det begångna brottet.

Strafföreläggande innebär att åtal inte väcks, utan gärningspersonen föreläggs böter eller villkorlig dom. Ett strafföreläggande måste godkännas av gärningspersonen. Enligt 48 kap. 4§ andra stycket får strafföreläggande utfärdas vid villkorlig dom i förening med böter, i vissa fall. Kravet är att domstolen också skulle dömt till villkorlig dom om fallet gått till domstol. Skuldfrågan måste också vara helt utredd.⁴⁷ Möjligheten till billighetshänsyn är inget som går att utträna ur lagtextens ordalydelse, men är något som likväl förekommer. Ett exempel handlar om den så kallade Eslövspappan.

Eslövspappan glömde sin två år gamla son i bilen på morgonen när han kom till jobbet. Tvååringen blev kvar i bilen hela dagen och omkom av värmen. Resultatet blev villkorlig dom genom strafföreläggande, utan böter. Åklagaren ansåg att mannen, genom att orsaka

---

⁴⁶ Löfmarck, Madeleine m.fl. s.159-160.

⁴⁷ Eriksson, Tobias m.fl.. Rättegångsbalken med kommentarer. 1 uppl. 2015. Tillgänglig: http://zeteo.wolterskluwer.se.ludwig.lub.lu.se/document/rbkomm_rbkavd4_s2_s4_s3_s1?anchor=xrbkommq1942q740_48_kap_4_px (Hämtad 2016-05-20)

sin sons död, redan hade fått ett nog strängt straff. Gärningen sågs dock som så pass klandervärd att det inte var aktuellt med åtalsunderlåtelse. Fallet fick mycket medial uppmärksamhet.⁴⁸

---

⁴⁸ Isberg, Anders. ” Villkorlig dom för pappan till glömd pojke”. Skånska Dagbladet, 2013, Tillgänglig: <http://www.skd.se/2013/07/16/villkorlig-dom-for-pappan-till-glomd-pojke/> (Hämtad 2016-05-19)

4 Billighet i Danmark

I de danska straffprocessrättsliga reglerna förekommer billighetshänsyn vid straffmätningen och vid åtalsunderlåtelse.

4.1 Strafmåling (straffmätning)

4.1.1 Konstruktion

I Danmark ska straffet bestämmas utifrån både brottets grovhet och omständigheter rörande gärningsmannen, vilket stadgas i 80§ straffeloven. För att avgöra hur grovt brottet är beaktas flera saker, till exempel gärningsmannens förhållande till offret, kostnaden för skadan eller vilken fara som framkallats. I samma bedömning tas också hänsyn till om det finns några förmildrande omständigheter och om straffet därför ska sättas ner eller bortfalla helt enligt 82-83§. Även om straffet bortfaller ses den tilltalade fortfarande som skyldig, precis som vid åtalsunderlåtelse.⁴⁹

Straffelovens 82§ räknar upp några omständigheter som kan användas av rätten för att i förmildrande riktning ändra ett brotts påföljd inom dess föreskrivna strafframar. Listan är inte uttömmande. Delar av det som räknas upp i 82§ rör det vi i Sverige kallar ursäktande omständigheter, till exempel nödvärnsexcess i 82§ tredje punkten. Flera av punkterna kan dock identifieras som billighetsskäl.

De förmildrande omständigheterna vid straffmätningen motiveras med att ett helt fastställt straffminimum, som inte kan ändras, skulle kunna leda till orimliga och stötande resultat i den rättsliga processen.⁵⁰

---

⁴⁹Bet. 2002:1424, s.258-259, 306.

⁵⁰Straffelovrådets betänkning af 1923 i bet. 2002:1424, s.301.

4.1.2 Billighetsskäl i straffeloven

De första billighetsskälerna återfinns i punkt ett och två i 82§, och rör gärningsmannens ålder. Andra punkten stadgar att hög ålder på gärningspersonen kan verka förmildrande, förutsatt att straffet annars skulle vara onödigt eller skadligt. Vid vilken ålder hänsyn ska tas regleras inte, men det framgår ur förarbeten att det rör personer från 65 års ålder.⁵¹

I punkt åtta, nio och tio i 82§ regleras de situationer där gärningspersonens agerande efter brottet begåtts kan ha förmildrande verkan. Punkt åtta handlar om när gärningspersonen frivilligt avvärjt eller försökt avvärja den fara som framkallats genom brottet, vilket är jämförbart med frivilligt tillbakaträdande vid försök som regleras i 22§ straffeloven. Punkt nio handlar om när en gärningsperson angivit sig själv och har erkänt.⁵²

Den tionde punkten reglerar situationen där en gärningsperson lämnar upplysningar om brott som andra än den själv begått. Gärningspersonen måste inte alls vara inblandad i brottsligheten för att det ska kunna bedömas som billighetsskäl, bara uppgifterna som lämnas är av avgörande betydelse för att klara upp brottet.⁵³ Den huvudsakliga motiveringen till bestämmelsen är dock för att öka andelen uppklarade brott vid grov brottslighet, och inte för att skapa mer rättvisa i påföljden, varför det kanske inte helt kan betraktas som ett billighetsskäl.⁵⁴

I punkt elva stadgas att om gärningspersonen återställt eller försökt återställa den skada som denne orsakat så kan det utgöra grund för nedsättning av straffet. Det kan ses som en utvidgning av åttonde punkten.⁵⁵

Den trettonde och fjortonde punkten rör den tid det tagit att avgöra saken respektive hur lång tid som förflutit sedan brottet begicks. Om saken inte avgörs inom en rimlig tid kan den inte anses ha skapat ett rättvist

---

⁵¹ Vestergaard, Jørn. *Strafferetlige sanktioner*, Gjellerup, København, 2012, s.179.

⁵² Vestergaard, Jørn. 2012, s.179.

⁵³ Vestergaard, Jørn. 2012, s.179.

⁵⁴ Bet. 2002:1424, s.338

⁵⁵ Vestergaard, Jørn. 2012, s.186.

resultat, förutsatt att förseningen inte kan skyllas gärningspersonen. Det är dessutom kopplat till art 6(1) EKMR om rätten till rättvis rättegång.⁵⁶

I 83§ straffeloven stadgas att ett straff får sättas ner utanför straffets ramar eller bortfalla helt när gärningspersonens egenskaper eller förhållande i övrigt talar för det.

4.1.3 Exempel ur praxis och användning

Ett exempel på ett fall där gärningspersonens ålder gav upphov till nedsättning av straffet är ett mål i Østre Landsret⁵⁷ som avgjordes 2013. En 70-årig man stod åtalad och dömdes för skattebrott. Påföljden blev tre år och sex månader, men gjordes till villkorligt i två år på grund av mannens höga ålder.⁵⁸

I ett annat fall, publicerat i Ugeskrift for retsvæsen (UfR) 1985 s.650 hade en alkohelpåverkad 18-årig man tappat kontrollen över bilen han framförde. Hans syster, som var passagerare, omkom i olyckan. Mannen dömdes till fängelse i tre månader. Fängelsestraffet gjordes dock om till villkorlig frigivning med hänsyn till att det var mannens syster som dött och att det psykiska lidandet därmed var så stort.⁵⁹

4.2 Tiltalefrafald (åtalsunderlåtelse)

4.2.1 Struktur

Åtalsunderlåtelse delas i Danmark upp i påtaleopgivelse och tiltalefrafald, och regleras i retsplejeloven. Påtaleopgivelse i §721 berör situationer då åtal inte kan genomföras, till exempel på grund av att det saknas bevis eller för att ett brott faktiskt inte har begåtts. Tiltalefrafald i §722 handlar istället om de situationer där åtal kan, men inte bör, genomföras.⁶⁰ Åtal kan då underlåtas bland annat av processekonomiska skäl eller om brottet bara

---

⁵⁶ Vestergaard, Jørn. 2012, s.188.

⁵⁷ Motsvarar ungefär de svenska HovR

⁵⁸ OE2013.S.1972.12

⁵⁹ U.1985.650V

⁶⁰ Gammeltoft-Hansen, Hans. *Strafferetspleje. 1, Grundbegreber, bevis, domstolene, påtalen*, 2.udg., Jurist- og Økonomforbundet, København, 1997, s.

föranleder böter och har ringa straffvärde.⁶¹ Tiltalefracfald kan alltså närmast jämföras med den svenska åtalsunderlåtelsen. Härefter i arbetet kommer åtalsunderlåtelse användas för att benämna enbart tiltalefracfald, trots att påtaleoppgivelse också skulle kunna inräknas i begreppet.

I Danmark finns inte någon motsvarighet till den i 20 kap. 6§ RB stadgade absoluta åtalsplikten. I dansk rätt gäller istället i stor utsträckning opportunitetsprincipen. Det innebär att en skönsässig bedömning av den specifika situationen kan ligga till grund för åtalsunderlåtelse.⁶² Det är i det sammanhanget som billighetshänsynen blir aktuell. Utöver de omständigheter i §722 första stycket i retsplejeloven, vilka inte handlar om billighetshänsyn, ger andra stycket möjlighet till att underlåta åtal om det föreligger särskilt förmildrande omständigheter eller andra särskilda förhållanden. Kravet är att åtalet inte kan anses påkallat ur allmän hänsyn.

Vilken hänsyn som tas till billighetsskälerna kan få stor påverkan på om det meddelas åtalsunderlåtelse eller om målet går vidare till domstol. Dessutom har åklagarmyndigheten inga lagstadgade begränsningar i när åtalsunderlåtelse får meddelas. Brottet kan i princip vara hur grovt som helst.⁶³

Åtalsunderlåtelsen, om den är förenad med villkor, blir registrerad i *det centrale criminalregister* (belastningsregistret).⁶⁴ Det är enbart gärningspersonen som kan klaga på ett beslut om åtalsunderlåtelse. Målsägande eller eventuella andra parter med väsentliga intressen har inte den möjligheten.⁶⁵

---

⁶¹ LBKG 2015-11-16 nr 1255 Retsplejeloven.

⁶² Lindencrone, Lars & Erik Werlauff. *Dansk retspleje – Civil-, foged-, skifte- og straffeprocessen*, 5.udg., Karnov Group Denmark A/S, København, 2011, s.718.

⁶³ Smith, Eva. *Straffeprocess – Grundlæggende regler og principper*, 7.udg., Karnov Group Denmark A/S, København, 2013, s.116.

⁶⁴ Bek. nr 881 af 04/07/2014, bilaga 1.

⁶⁵ Toftegaard Nielsen, Gorm. *Straffesagens gang*. Jurist- og økonomforbundets forlag, København, 2011, s. 110.

4.2.2 Billighetsskäl, praxis och användning

Vilka billighetsskäl som tas hänsyn till vid bedömningen om åtalsunderlåtelse varierar. Typexemplet är ännu en gång en situation där gärningspersonen i en trafikolycka antingen vållat en anhörigs död eller själv blivit allvarligt skadad. Åtalsunderlåtelse motiveras då med att gärningspersonen redan straffats tillräckligt genom sin skada eller genom anhörigs död. Dessutom kan det motiveras genom att gärningspersonen bör skonas från att behöva genomgå händelseförloppet igen, vilket skulle krävs i en domstol.⁶⁶

Praxis rörande åtalsunderlåtelse publicerades tidigare i det danska åklagarväsendets årsberättelse, vilken idag är avskaffad. Tillgänglig praxis är således några år gammal. Ett fall från 1982 rörde så kallat utvidgat självmord. Gärningspersonen sköt ihjäl sina två barn med ett hagelgevär och försökte därefter ta sitt eget liv. Han lyckades inte och sköt istället bort stora delar av ansiktet. Med hänsyn till att ansiktsskadan skulle ta många år och flertalet operationer för att rätta till, samt att det bedömdes att gärningspersonen sannolikt skulle bli benådad efter en eventuell rättegång, meddelades åtalsunderlåtelse⁶⁷

---

⁶⁶ Smith, Eva. s.115-117.

⁶⁷ Smith, Eva. s.115.

5 Analys och diskussion

5.1 Likheter och skillnader mellan länderna

Det kan konstateras efter de ovanstående redogörelserna av dansk och svensk reglering av billighetshänsyn att länderna uppvisar många likheter. Flera av de billighetsskäl som tas hänsyn till är likadana, och bedömningen görs på liknande sätt i båda länderna. Det finns dock vissa skillnader.

5.1.1 Straffmätning, åtalsunderlåtelse och strafföreläggande

Från vilken utgångspunkt i straffmätningen billighetshänsynen görs skiljer sig mellan länderna. I Sverige bestäms först straffvärdet, där också förmildrande omständigheter beaktas, och först därefter tas hänsyn till billighetsskäl. I Danmark inräknas istället billighetsskäl i de förmildrande omständigheterna, och bedömningen görs tillsammans med den om brottets grovhet.

Gällande regleringarna kring åtalsunderlåtelse så finns flera likheter länderna emellan. Båda länderna har en bestämmelse som ger möjlighet till att underlåta åtal på grund av billighetsskäl, vilka båda har karaktären av ett undantag och ska användas restriktivt. Det finns dock också flera skillnader. De svenska reglerna är lite mer specifika, eftersom bestämmelsen om extraordinära fall är kopplat till påföljdseftergiften och därmed också till uppräknningen av tillämpliga billighetsskäl i 29 kap. 5§ BrB. Vid åtalsunderlåtelse i Sverige finns alltså en relativt tydlig ram att utgå från. I Danmark har istället åklagarmyndigheten ett större utrymme till att själva välja vilken hänsyn som ska tas, och eventuella billighetsskäl är inte reglerade. Konsekvenserna kan bland annat bli att den enskilde åklagaren får större ansvar. Det kan tänkas att ju mer som är upp till den

enskilde desto fler fel kan ske, eller åtminstone desto mer oenhetlig kan riskerar rättstillämpningen att bli.

En annan stor skillnad med åtalsunderlåtelsen i de olika länderna är att det i Danmark endast är gärningspersonen som kan klaga på ett beslut om att underlåta åtal, medan den rätten i Sverige tillfaller alla med väsentligt intresse i saken. Det betyder i praktiken gärningspersonen och målsägande.

5.1.2 Billighetsskäl

Som nämnts ovan så görs ingen åtskillnad på de förmildrande omständigheterna och billighetsskäl vid straffmätningen i Danmark, medan så görs i Sverige. Vilken betydelse det har att de båda särskiljs är oklart. Det skulle kunna tänkas att har påverkan på legaliteten, eftersom bestämmelsen kan verka oprecis. För gemene man kanske det däremot inte är någon större skillnad på om straffet sätts ned på grund av omständigheter som har att göra med brottet eller omständigheter som har att göra med gärningspersonen.

Hänsyn till om gärningspersonen blivit skadad i samband med att brottet begicks finns i båda länderna, och likaså om gärningspersonen vållat anhörigs död. Genomgående är också att de skäl kan bli aktuella när brotten är ganska allvarliga. Några fall som nämnts ovan rör till exempel så kallat utvidgat självmord, vilket måste anses vara en mycket klandervärd handling. Inte minst när det är barn inblandat.

Flera av billighetsskäl är likadana i Sverige och Danmark. Ett av dem är hög ålder. Varken i Danmark eller Sverige regleras uttryckligt vid vilken ålder hänsyn ska tas, men ur förarbeten framgår att det sker från cirka 65 år ålder. I Sverige kan det dock inte ensam ligga till grund för åtalsunderlåtelse. Ett annat skäl är frivilligt tillbakaträdande. I både Danmark och Sverige ges möjlighet till nedsättning av straffet med hänsyn till om gärningspersonen avvärjt eller försökt avvärja skadan. I Danmark är dock det skälet utökad, och innefattar också det fall då gärningsmannen återställt eller försökt återställa skadan som denne orsakat.

Ett av billighetsskälerna som skiljer sig markant mellan Sverige och Danmark är det som rör medverkan till att klara upp brottslighet. I Danmark ges möjlighet att sätta ned straffet om gärningspersonen medverkar till att utreda tredje mans brottslighet, vilket inte görs i Sverige. De svenska reglerna erkänner bara medverkan till att klara upp sin egen brottslighet som grund för strafflindring. I stor utsträckning motiveras dock den danska, mer tillåtande, regeln med att det anses öka andelen uppklarade brott. Det går dock att tänka sig att det kan motiveras på samma sätt som de andra billighetsskälen. Medverkan till att klara upp egen brottslighet ses som ett tecken på ansvarstagande och som ett sätt att visa ånger. Egentligen skulle det kunna hävdas att samarbete med till exempel polisen under en utredning, oavsett om det rör egen eller annans brottslighet, borde premieras. Det kan vara ett sätt att ta ansvar och ta avstånd från ett genomgående kriminellt leverne.

5.1.3 Billighet i allmänhet

Som beskrivits ovan ska påföljdssystemet i både Danmark och Sverige enligt grundläggande principer bygga på proportionalitet. Förhållandet mellan påföljden och brottets förkastlighet ska vara proportionerligt. Vad innebär då billighetshänsynen, som ju inte har något att göra med brottets förkastlighet, för proportionaliteten?

Ett av de mest talande fallen för att illustrera billighetstankens förhållande till proportionaliteten är målet med Eslövspappan. Den påföljd mannen fick kan vid först anblick verka helt ur proportion till hans brott. Han vållade en annan människas döden, som dessutom var hans eget barn. Brott mot barn är något av det mest klandervärda i samhället. Det skulle däremot kunna hävdas att konsekvenserna av brottet, både rättsliga och övriga, faktiskt är proportionerliga på grund av det stora lidandet mannen utsätts för. Billighetshänsynens funktion blir då att se till att proportionalitetsprincipen uppfylls, genom att de samlade konsekvenserna av brottet inte ska bli oproportionerligt stränga.

En viktig aspekt i diskussionen om billighet är i förhållande till rättssäkerheten. Det tål att ifrågasättas om inte billighet kan leda till och

leder till negativa konsekvenser på det området. Reglerna om åtalsunderlåtelse i Danmark kan användas som exempel. Vilka billighetsskäl som kan tas hänsyn till och i vilken utsträckning är inte reglerat. Det kan strida mot kravet på precision och förutsebarhet, eftersom medborgarna sannolikt inte själva kan avgöra i vilken situation åtalsunderlåtelse skulle meddelas. Även om det som i Sverige är mer reglerat kring vilka skäl som inkluderas i billighetshänsynen riskerar resultatet att bli alltför oförutsägbart.

Billigheten kan vara mer eller mindre förenlig med de grundläggande rättsliga principerna. Dess relation till likabehandlingen kan till exempel ses på två olika sätt. Å ena sidan står billigheten i strid med likabehandlingen, genom att den skapar utrymme för skönsmässiga bedömningar som kan skilja sig i stor utsträckning från fall till fall. Dessutom bygger ju själva billigheten på att individer ska kunna bedömas olika, även om det handlar om samma brott. Å andra sidan kan syftet med likabehandlingen tänkas vara att utfallet av den rättsliga processen, påverkan på gärningspersonen, ska bli lika mellan lika brott i förhållande till inte bara de rättsliga konsekvenserna. Då kan billighet istället ses som en förutsättning för likabehandling.

5.2 Avslutande reflektioner

Reglerna om billighetshänsyn och billighetsskäl i Danmark och Sverige har visat sig vara mer lika än vad jag inledningsvis trodde. Det går dock att se att de danska reglerna genomgående är något mer tillåtande än de svenska. Vissa billighetsskäl är lite mer utökade i Danmark, som till exempel det om medverkan till att utreda brott eller frivilligt tillbakaträdande, och straffprocessens parter har något mer utrymme till skönsmässiga bedömningar.

Behov av flexibilitet finns i alla rättssystem. Det är trots allt människor och verkliga situationer som ska bedömas, och ingen är den andre lik. Alternativet till att ha skönsmässiga bedömningar i förmildrande riktning skulle kunna vara att ha dem i försvårande. Strafframarna skulle

alltså kunna sättas lägre som utgångspunkt, och därefter utöka möjligheterna till att skärpa straffen. Det skulle dock med stor sannolikhet påverka rättssäkerheten negativt.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns flera faror med en alltför vidsträckt användning av billighetshänsyn. Det kan skapa förvirring och oklarhet bland medborgarna genom oenhetlig rättstillämpning. Det kan bli svårt för den som saknar juridisk kunskap att förstå varför två olika människor kan få olika straff för lika klandervärda brott.

Samtidigt är det humanistiska inslag som billigheten bidrar med helt nödvändig för att skapa ett samhällsklimat där rättvisa och skälighet är primärt. Det motverkar att straff utdelas enbart av princip. Billighetshänsynen i sig uppmuntrar till ett eftertänksamt och medmänskligt rättsklimat.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Sverige

Prop. 2014/15:37 Straffflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet.

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsval).

RåR 2013:1 Överprövning och annan prövningsverksamhet.

RåR 2008:2 Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse.

SOU 2012:34 Nya påföljder.

SOU 1976:47 Färre brottmål – förslag till ökade möjligheter till åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning.

Danmark

Betænkning 2002:1424 Straffelovrådets betænkning om straffsættelse og strafferammer I

Bek. nr 881 af 04/07/2014, Bekendtgørelse om behandling af personoplysninger i Det Centrale Kriminalregister.

Elektroniska källor

Eriksson, Tobias, Peter Fitger, Per Hall, Ragnar Palmqvist, Cecilia Renfors och Monika Sörbom. Rättegångsbalken med kommentarer. 1 uppl. 2015.

Tillgänglig:

http://zeteo.wolterskluwer.se.ludwig.lub.lu.se/document/rbkomm_rbka4_s2_s4_s3_s1?anchor=xrbkommq1942q740_48_kap_4_px (Hämtad 2016-05-20)

Isberg, Anders. ” Villkorlig dom för pappan till glömd pojke”. Skånska

Dagbladet, 2013, Tillgänglig:

<http://www.skd.se/2013/07/16/villkorlig-dom-for-pappan-till-glomd-pojke/> (Hämtad 2016-05-19)

Nationalencyklopedin, ”billighet”, tillgänglig:

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/billighet>, (hämtad 2016-05-20)

Nationalencyklopedin, ”humanitet”, tillgänglig:

<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/humanitet>, (hämtad 2016-05-16)

Nationalencyklopedin, ”legalitetsprincipen”, tillgänglig:

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/legalitetsprincipen>, (hämtad 2016-05-20)

Rättsfall

RH 2003:51

Göta HovR B 344-11

Svea HovR B 6698-06

Østre Landsret OE2013.S.1972.12

Ugeskrift for retsvæsen U.1985.650V

Litteratur

Baumbach, Trine. *Det strafferetlige legalitetsprincip – hjemmel og fortolkning*. Jurist- og økonomforbundets forlag, København, 2008.

Gammeltoft-Hansen, Hans. *Strafferetspleje. 1, Grundbegreber, bevis, domstolene, påtalen*, 2.udg., Jurist- og Økonomforbundet, København 1997.

Jareborg, Nils. *Inkast i straffområdet*. Iustus förlag AB, Uppsala, 2006.

Jareborg, Nils och Josef Zila. *Straffrättens påföljdslära*. 3:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2010.

Valguarnera, Filippo. Den komparativa metoden, i Korling, Fredric & Lindencrone, Lars och Erik Werlauff. *Dansk retspleje – Civil-, foged-, skifte- og straffeprocessen*, 5.udg., Karnov Group Denmark A/S, København 2011.

Löfmarck, Madeleine, Göran Bergström, Per Lindberg, Ulrica Ericsson och Mauro Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

- Stig-Björn Törnqvist. *Åtalsunderlåtelse – processekonomi och absolut åtalsplikt*, skriftserie nr.11, Stiftelsen juristförlaget vid Stockholms universitet, Stockholm 1986.
- Smith, Eva. *Straffepoces – Grundläggande regler og principper*, 7.udg., Karnov Group Denmark A/S, København 2013.
- Toftegaard Nielsen, Gorm. *Straffesagens gang*. Jurist- og økonomiforbundets forlag, København, 2011.
- Vestergaard, Jørn. *Strafferetlige sanktioner*, Gjellerup, København, 2012.
- Ågren, Jack. *Billighetsskälen i BrB 29:5 – Berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*. Jure Förlag AB, Stockholm 2013.
- Ågren, Jack. Billighet, återhållsamhet och tolerans – Ett humanitetsperspektiv på billighetshänsynen i BrB 29 kap. 5 §, *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2007.

Artiklar

- Asp, Petter och Andrew von Hirsch. Straffvärde. *Svensk juristtidning*, 1999.
- Jørgensen, Stig. Træk af de retlige idéers historie i komparativ belysning, *Ugeskrift for Retsvæsen*, bind 153, 1967.

Dansk rätt

- Retsplejeloven LBKG 2015-11-16 nr 1255
- Straffeloven LBKG 2015-07-09 nr 873